

**PODSTAWY KLINICZNE
FIZJOTERAPII
W DYSFUNKCJACH NARZĄDU RUCHU**

**PODRĘCZNIK DLA STUDENTÓW FIZJOTERAPII
I FIZJOTERAPEUTÓW**

Pod redakcją JANUSZA NOWOTNEGO

Autorzy:

Prof. dr hab. Tadeusz Szymon Gaździk

Prof. dr hab. Elżbieta Marszał

Prof. dr hab. Janusz Nowotny

Prof. nadzw. dr hab. Zofia Kazibutowska

Prof. nadzw. dr hab. Grzegorz Opala

Dr Krzysztof Czupryna

Dr Małgorzata Domagalska

Dr Olga Nowotny-Czupryna

Opracowanie graficzne: Olga Nowotny-Czupryna
Krzysztof Czupryna

Projekt okładki: Olga Nowotny-Czupryna

Redakcja techniczna i korekta: Marzena Wątrobińska

medipage

Wydanie I. Copyright © by Janusz Nowotny & MediPage
Warszawa, 2006

Wszystkie prawa zastrzeżone. Przedruk i reprodukcja w jakiegokolwiek postaci całości lub części książki bez pisemnej zgody wydawcy zabronione.

ISBN 83-89769-26-3
ISBN 978-83-89769-26-8

MediPage Sp. z o.o.
Redaktor Naczelny: Bogdan Materna
02-594 Warszawa, ul. J. Bruna 12/20
tel./fax 022-646-41-50
www.medipage.pl

Skład i łamanie: ALINEA, Janusz Olech
Druk i oprawa: OPOLgraf^{SA}

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	9
2. PODSTAWOWE PROBLEMY KLINICZNE FIZJOTERAPII W DYSFUNKCJACH NARZĄDU RUCHU	12
UWAGI OGÓLNE	12
PODSTAWOWE PROBLEMY KLINICZNE	16
ASPEKTY DIAGNOSTYCZNE	19
ASPEKTY TERAPEUTYCZNE	25
ASPEKTY METODYCZNE	31
3. WRODZONE WADY NARZĄDU RUCHU	34
UWAGI OGÓLNE	34
WRODZONE BRAKI I UBYTKI KOŃCZYN	34
ZABURZENIA ROZWOJOWE KOŃCZYN	36
Dysplazja i wrodzone zwichnięcie stawu biodrowego	37
Wrodzona stopa końsko-szpotawa	41
Wrodzona stopa przywiedziona	44
WRODZONE WADY KLATKI PIERSIOWEJ I SZYI	44
Klatka piersiowa lejkowata	45
Wrodzony kręcz szyi	46
Inne wady wrodzone klatki piersiowej	47
WRODZONE WADY KRĘGOSŁUPA	48
Wrodzona krótka szyja	48
Wrodzone boczne skrzywienie kręgosłupa	49
Rozszczepy kręgosłupa	50
4. ZABURZENIA STATYCZNE NARZĄDU RUCHU	51
UWAGI OGÓLNE	51
STATYCZNE ZNIEKSZTAŁCENIA (WADY) KOŃCZYN DOLNYCH	52
Kolana szpotawe	52
Kolana koślawe	53
Stopa płaska statyczna	54
Stopa poprzecznie płaska	56
Pałuch koślawy	56
STATYCZNE WADY KRĘGOSŁUPA	57
Kręgozmyk	58
WADY POSTAWY	59
WADY POSTAWY W PŁASZCZYŹNIE STRZAŁKOWEJ	62
BOCZNE SKRZYWIENIE KRĘGOSŁUPA	63

5. CHOROBY NARZĄDU RUCHU	77
UWAGI OGÓLNE	77
ASEPTYCZNE MARTWICE KOŚCI (NASAD)	77
Jałowa martwica głowy kości udowej	78
Jałowa martwica guzowatości piszczeli	82
Inne martwice aseptyczne kości kończyn	82
Jałowa martwica trzonów kręgow	83
CHOROBY ZAPALNE TYPU REUMATOIDALNEGO	85
Reumatoidalne zapalenie stawów	85
Zesztywniające zapalenie stawów kręgosłupa	91
Inne choroby zapalne typu reumatoidalnego	96
ZMIANY ZWYRODNIENIOWO-WYTWÓRCZE STAWÓW. ARTROZY	97
Uwagi ogólne	97
Choroba zwyrodnieniowa stawu biodrowego. Koksartroza	99
Choroba zwyrodnieniowa stawu kolanowego. Gonartroza	101
Choroba zwyrodnieniowa stawów barkowych, łokciowych, rąk i stóp	103
Choroba zwyrodnieniowa stawów kręgosłupa	103
TZW. REUMATYZM POZASTAWOWY	105
Uwagi ogólne	105
Zespół bolesnego barku. Choroba Duplaya	106
Algodystroficzna, odruchowo-współczulna postać bolesnego barku. Zespół algodystroficzny „bark-ręka”	107
Choroba przyczepów mięśni w okolicy łokcia. „Łokieć tenisisty” lub „łokieć golfisty”	108
Przykurcz Dupuytrena	108
Inne zespoły bólowe w pozastawowych częściach narządu ruchu	109
CHOROBY ZAPALNE NARZĄDU RUCHU	110
Uwagi ogólne	110
Zapalenia kości i stawów o etiologii zakaźnej	111
CHOROBY UKŁADOWE NARZĄDU RUCHU	115
Uwagi ogólne	115
Achondroplazja	115
Łamliwość kości	115
Choroba Pageta	116
Osteomalacja	117
Zrzesztnienie kości (osteoporoza)	117
Pozostałe choroby układowe narządu ruchu	122
Artropatie towarzyszące innym chorobom	124
NOWOTWORY NARZĄDU RUCHU	127
Uwagi ogólne	127
6. URAZOWE USZKODZENIA NARZĄDU RUCHU	130
UWAGI OGÓLNE	130
OBRAŻENIA KOŃCZYNY GÓRNEJ I JEJ OBREĆZY	134
Obrażenia obręczy kończyny górnej	134
Uszkodzenia stawu ramiennego, ramienia i stawu łokciowego	134
Uszkodzenia przedramienia	136
Uszkodzenia ręki	137
OBRAŻENIA KRĘGOSŁUPA I KLATKI PIERSIOWEJ	138
OBRAŻENIA KOŃCZYNY DOLNEJ I JEJ OBREĆZY	140
Obrażenia obręczy kończyny dolnej	140

Obrażenia w obrębie uda i kolana	141
Uszkodzenia w obrębie podudzia i stopy	146
LECZENIE OSÓB PO URAZACH	149
Uwagi ogólne	149
Leczenie osób po urazach w zależności od rodzaju uszkodzenia	151
POWIKŁANIA PO ZŁAMANIACH	153
Przykurcz Volkmana	154
Zespół Sudecka	154
Staw rzekomy	155
OPARZENIA	156
AMPUTACJE KOŃCZYN	158
Uwagi ogólne	158
ORTOPEDYCZNO-URAZOWE DYSFUNKCJE NARZĄDU RUCHU W WIEKU ROZWOJOWYM	160
ORTOPEDYCZNO-URAZOWE DYSFUNKCJE NARZĄDU RUCHU U STARSZYCH OSÓB	162
7. NEUROGENNE DYSFUNKCJE NARZĄDU RUCHU	166
UWAGI OGÓLNE	166
CHOROBY NACZYNIOWE MÓZGU I RDZENIA	166
Choroby naczyniowe mózgu	166
Choroby naczyniowe rdzenia	174
Uraz mózgu	181
Guz mózgu	182
Choroba Parkinsona, wtórne zespoły parkinsonowskie i parkinsonizm plus	183
MÓZGOWE PORAŻENIA DZIECIĘCE	185
Zespoły spastyczne	194
Zespoły niespastyczne	201
Patologiczna motoryka	205
Dalsze losy dzieci z mózgowym porażeniem dziecięcym	210
STANY WZMOŻONEGO CIŚNIENIA ŚRÓDCZASZKOWEGO U DZIECI	213
Wodogłowie	213
Ścieśnienie czaszki i przedwczesne zarastanie szwów czaszkowych	215
Stany zapalne ośrodkowego układu nerwowego u dzieci	217
CHOROBY DEMIELINIZACYJNE MÓZGU I RDZENIA	218
Stwardnienie rozsiane	218
Zwyrodnienie sznurowe rdzenia	221
CHOROBY RDZENIA KRĘGOWEGO	222
Uwagi ogólne	222
Stany dysraficzne rdzenia	222
Uraz rdzenia kręgowego	231
CHOROBY NERWOWO-MIĘŚNIOWE	238
Uwagi ogólne	238
USZKODZENIA NEUROGENNE	239
Uwagi ogólne	239
Zespoły rdzeniowe	242
Neuropatie	246
Urazowe uszkodzenia nerwów obwodowych	251
USZKODZENIA PIERWOTNIE MIĘŚNIOWE – MIOPATIE	263
Uwagi ogólne	263
Dystrofie mięśniowe postępujące	263

Zespoły miotoniczne	266
Miopatie swoiste strukturalne	267
Miopatie metaboliczne	268
Inne zespoły chorobowe przebiegające z zajęciem mięśni	268
ZESPÓŁ DOWNA	271
ZESPÓŁ NADPOBUDLIWOŚCI PSYCHORUCHOWEJ (ADHD)	272
AUTYZM	275
NIEKTÓRE ZESPOŁY BÓLOWE	278
Uwagi ogólne	278
Bólowe zespoły korzeniowe	279
Zespoły bólowe górnego odcinka kręgosłupa	279
Zespoły bólowe dolnego odcinka kręgosłupa	280
Inne zespoły bólowe	281
NEUROGENNE DYSFUNKCJE NARZĄDU RUCHU W WIEKU ROZWOJOWYM	282
NEUROGENNE DYSFUNKCJE NARZĄDU RUCHU U STARSZYCH OSÓB	285
8. PODSTAWOWE ZABURZENIA FUNKCJONALNE (DYSFUNKCJE RUCHOWE) TOWARZYSZĄCE RÓŻNYM SCHORZENIOM	289
UWAGI OGÓLNE	289
ZABURZENIA FUNKCJI PODPOROWEJ (ZABURZENIA STATYKI CIAŁA)	292
ZABURZENIA FUNKCJI RUCHOWEJ	297
Zniesienie ruchów w stawie	297
Ograniczenia ruchomości stawowej	298
Nadmiar ruchów	304
Zaburzenia ruchowe w ujęciu funkcjonalnym	305
ZABURZENIA CZYNNOSCI MIĘŚNI	308
Zaniki i zaburzenia napięcia mięśni	310
Porażenia i niedowłady	312
Inne objawy ruchowe jako przejaw nieprawidłowego funkcjonowania mięśni	318
Zaburzenia czynności mięśni w ujęciu funkcjonalnym	321
Inne ważniejsze objawy towarzyszące dysfunkcjom narządu ruchu	327
BÓL	329
WYBRANE ZAGADNIENIA DIAGNOSTYKI FUNKCJONALNEJ	336
9. BADANIA DODATKOWE I TESTY FUNKCJONALNE W DYSFUNKCJACH NARZĄDU RUCHU	342
BADANIA OGÓLNE DOTYCZĄCE STATYKI CIAŁA	345
BADANIA OGÓLNE DOTYCZĄCE DYNAMIKI CIAŁA	349
WAŻNIEJSZE OBJAWY I TESTY DOTYCZĄCE ZABURZEŃ LOKALNYCH	352
OCENA FUNKCJONOWANIA MIĘŚNI	358
OCENA POZOSTAŁYCH ZDOLNOŚCI MOTORYCZNYCH	361
OCENA OGÓLNYCH ZDOLNOŚCI FUNKCJONALNYCH PACJENTA	362
Inne badania dodatkowe	363
10. BIBLIOGRAFIA	365

ROZDZIAŁ 1

WPROWADZENIE

Problematyka fizjoterapii nie stanowi żadnej zamkniętej i oderwanej od innych dziedzin całości. Umieszczenie jej w rehabilitacji medycznej oraz kompleksowość tej ostatniej ogólnie tylko wskazują na swego rodzaju interdyscyplinarność fizjoterapii. Powiązania z innymi dziedzinami nauki są jednak szersze. Z jednej bowiem strony proces rehabilitacji dotyczy człowieka – chorego, niepełnosprawnego. Trudno więc wyobrazić sobie działania terapeutyczne w oderwaniu od podstaw biomedycznych, bez znajomości i zrozumienia zmian zachodzących w organizmie ludzkim w różnych warunkach i pod wpływem różnych czynników, bez klinicznych podstaw dysfunkcji, które przychodzi nam łagodzić. W tym kontekście **związek fizjoterapii z naukami medycznymi** jest oczywisty – zwłaszcza z fizjologią, patologią i różnymi obszarami wiedzy klinicznej. Związek ten podkreśla drugi człon nazwy fizjoterapia, który oznacza przeciwieństwo leczenia. Wspomniana powyżej swego rodzaju domena problematyki dotyczącej aparatu ruchu **wiąże z kolei fizjoterapię z kinezylogią**, jako nauką o ruchu. Trudno bowiem wyobrazić sobie oddziaływanie na aparat ruchu, lub poprzez niego na inne układy, bez znajomości zjawisk natury biomechanicznej i fizjologicznej – a zwłaszcza neurofizjologicznej, związanej ze sterowaniem czynnościami ruchowymi. Choroba i niepełnosprawność przynoszą też określone skutki w sferze psychicznej danych osób oraz zmieniają często warunki ich bytowania i skłaniają do niesienia im pomocy również i pod tym względem.

Oczywiste jest, że nie ma żadnej potrzeby, by fizjoterapeuta dysponował wiedzą kliniczną w zakresie i stopniu niezbędnym lekarzowi. Trzeba jednak pamiętać, że fizjoterapeuta pracuje z osobami chorymi, niepełnosprawnymi, wobec czego musi on posiadać pewne niezbędne minimum wiedzy i w tym zakresie. Ponadto jego działania o charakterze leczniczym podporządkowane są niejako potrzebom chorego, wynikającym z jego stanu. W wielu przypadkach fizjoterapeuta podejmuje również samodzielne decyzje, mieszczące się w ramach jego kompetencji zawodowych. Decyzje te dotyczą przede wszystkim metodyki i techniki wykonywania zabiegów fizjoterapeutycznych i także muszą być dostosowane do potrzeb pacjenta i jego aktualnego stanu, zmieniającego się nieraz nawet w trakcie wykonywania danego zabiegu. Poniżej przedstawiono kolejne uzasadnienia dotyczące potrzeby wyposażenia fizjoterapeuty w pakiet wiedzy medycznej, niezbędnej zarówno do samego wykonywania

zawodu, jak i studiowania przedmiotów klinicznych, przygotowujących go do tego zawodu.

Studiowanie podstawowego przedmiotu kierunkowego, jakim jest „fizjoterapia kliniczna w dysfunkcjach narządu ruchu”, nastrocza pewne trudności, związane przede wszystkim z niedostatkami dostępnych podręczników czy innych opracowań napisanych dla potrzeb studentów kierunku fizjoterapia i fizjoterapeutów – zwłaszcza w zakresie problematyki klinicznej. Skłania to niejednokrotnie do sięgania po wydawnictwa przeznaczone dla lekarzy czy studentów medycyny, objętościowo i pod względem treści wykraczające poza obszar wiedzy potrzebnej fizjoterapeucie, a pomijające z kolei zagadnienia i informacje niezbędne w praktyce fizjoterapeutycznej. Brak rozeznania ogólnego młodych adeptów fizjoterapii powoduje przy tym zjawisko przyswajania sobie szerokiej problematyki – często niezrozumiałej i zbytecznej dla potrzeb fizjoterapii – oraz pomijania elementów istotnych dla fizjoterapii, mniej wyeksponowanych w tych podręcznikach. Pojawiła się więc potrzeba wypełnienia tej luki i dania pewnych podstaw klinicznych do studiowania powyższego przedmiotu oraz racjonalnego stosowania zabiegów fizjoterapeutycznych, czego wyrazem ma być niniejszy podręcznik. Jest on zmienioną wersją wcześniejszych opracowań J. Nowotnego pt. „Zarys rehabilitacji w dysfunkcjach narządu ruchu”, ukierunkowaną raczej na podstawy kliniczne, niż samą rehabilitację, dostosowaną do współczesnych wymogów kształcenia fizjoterapeutów. Podręcznikiem tym nie zamierzano jednak zastąpić innych opracowań dotyczących tych działów medycyny klinicznej, obejmujących schorzenia, w których jednym z wiodących objawów są dysfunkcje ruchowe. Poza pewnymi informacjami ogólnymi starano się natomiast wyeksponować te elementy wiedzy klinicznej, które mogą mieć istotne znaczenie zarówno dla zrozumienia istoty tych nieprawidłowości, na które można oddziaływać za pomocą środków fizjoterapii, jak i dać pewne podstawy do ukierunkowanego poszerzania wiedzy. Szczególną uwagę zwrócono na te aspekty kliniczne, które są istotne dla programowania rehabilitacji i kontroli jej wyników. **Fizjoterapeuci nie zajmują się jednak rozpoznawaniem chorób i ich leczeniem, tak jak lekarze**, wobec czego potrzebny im jest inny zakres wiedzy klinicznej. Takie przedstawienie całokształtu omawianej problematyki nie jest łatwe. U podłoża dysfunkcji narządu ruchu leżą bowiem różnorodne stany patologiczne, a więc wady wrodzone, choroby, stany pourazowe i inne nieprawidłowości. Dysfunkcje te mogą na dodatek wywodzić się z różnych układów i być skutkiem wielu stanów patologicznych o wybitnie zróżnicowanej etiopatogenezie. Ze względu na zróżnicowanie podłoża i mnogość objawów, pełne ich usystematyzowanie jest trudne, a nawet wręcz niemożliwe. Pewnym ogólnym drogowskazem jest tutaj systematyka chorób wywodząca się z tych działów medycyny klinicznej, w których dysfunkcje ruchowe są objawem wiodącym i/lub znaczącym skutkiem. W kontekście potrzeb i możliwości leczenia czynnościowego w pełni usystematyzowany i dokładny opis tych chorób jest jednak zbyteczny. Dlatego w opracowaniu tym odstąpiono od ścisłego przestrzegania systematyki chorób

obowiązującej w różnych obszarach medycyny klinicznej. Bliżej – i to w niezbędnym skrócie – przedstawiono tylko schorzenia ważniejsze dla fizjoterapii, niektóre przedstawiono jeszcze krócej, pewne choroby wymieniono tylko z nazwy, a jeszcze inne pominięto. Zamiarem autorów nie było bowiem kompletne opracowanie zagadnień klinicznych, dotyczących kilku obszernych przecież działów medycyny, lecz raczej danie pewnych podstaw ułatwiających fizjoterapeutom dogłębne, ale ukierunkowane, studiowanie tej problematyki. Dlatego też w wykazie piśmiennictwa umieszczono przede wszystkim dostępne wydania książkowe, zawierające szersze i zwykle w nieco innym ujęciu opracowania poruszonych tu zagadnień.

Zasygnalizowana powyżej potrzeba znajomości klinicznych podstaw fizjoterapii ma wiele uzasadnień. Przede wszystkim trudno sobie wyobrazić racjonalne operowanie jakimikolwiek środkami leczniczymi bez podstawowego (ogólnego) przynajmniej rozeznania odnośnie do stanu osoby, u której wykonuje się np. zabiegi z zakresu fizjoterapii. Takie postawienie problemu jest jednak sporym uproszczeniem. Szersze tego uzasadnienie, w powiązaniu z różnymi elementami klinicznej wiedzy medycznej, będzie przedstawione w kolejnym rozdziale. W tym miejscu trzeba natomiast poruszyć dwa zagadnienia. Pierwsze dotyczy porozumienia fizjoterapeuty („wspólnego języka”) z całym zespołem rehabilitacyjnym, a zwłaszcza z lekarzem prowadzącym daną osobę. Gdyby fizjoterapeuta nie dysponował odpowiednim minimum wiedzy klinicznej, jakiegokolwiek porozumienie nie byłoby możliwe, wobec czego byłby on jedynie biernym wykonawcą zleconych zabiegów. W praktyce często tak się składa, że fizjoterapeuta pracuje „z dala” od lekarza kierującego, dysponuje tylko skierowaniem z rozpoznaniem (często łacińskim) i ogólnym zwykle zleceniem na zabiegi. W związku z tym sam musi dobierać odpowiednie ćwiczenia czy technikę wykonywania zabiegów fizykalnych. Często też nie ma on możliwości podjęcia bliskiej współpracy z lekarzem specjalistą, co stawia go w dość niekorzystnej sytuacji. Już tylko to uzasadnia konieczność dysponowania pewną wiedzą odnośnie do schorzenia, z jakim pacjent został do niego skierowany. Drugie zagadnienie jest poważniejsze, gdyż brak podstawowych wiadomości z omawianego zakresu może stanowić swego rodzaju zagrożenie dla pacjenta. Chodzi tu przede wszystkim o przeciwwskazania do wykonywania niektórych zabiegów, możliwość wystąpienia powikłań czy innych objawów wskazujących na zagrożenie zdrowia, a nawet życia pacjenta. Dysponowanie odpowiednią wiedzą medyczną ma więc ułatwić fizjoterapeucie właściwe podejście do każdego pacjenta w każdej sytuacji.